

Z VÁLEČNÝCH ARCHIVŮ FIRMY BAŤA **BATAWA**

Mezi prvními Čechoslováky, kteří se aktivně zapojili do protifašistického zápasu hned od samého začátku druhé světové války, patřili bezesporu dělníci a technici známé obuvnické firmy Baťa. Syn slavného zakladatele této světoznámé společnosti Tomáš Baťa mladší, kterému se tehdy populárně říkalo „Tomík“, odešel do zahraničí několik dní před vpádem hitlerovských vojsk, aby pak v Kanadě našel nejen novou vlast a půdu pro svobodný rozvoj podniku, který po otci zdědil, ale aby se spolu s několika desítkami baťovců pustil i do zápasu po boku spojenců. Pěťadvacetiletý Tomík začínal v Kanadě v tvrdých podmínkách na „zelené louce“, když v provincii Ontario vybudoval „kanadský Zlín“, lépe řečeno jeho miniaturní podobu, která dostala příznačný název Batawa. K jeho prvním výrobkům, které jej proslavily v nové vlasti, a nejen tam, však nepatřily boty, nýbrž zbraně a jejich součásti. Nejdříve to byla drobná zakázka na dvě precizní měřítka pro vojenskou výrobu v hodnotě 87 dolarů.

Brzy se k tomuto úkolu přidaly i další objednávky od kanadské vlády, k jejichž zhotovení bylo zapotřebí obráběcích strojů vysoké profesionální úrovně a nesmírného zápalu každého pracovníka. To vše mohli baťovci poskytnout doslova „ve velkém“. Plně se to prokázalo, když opět vyráběli velmi přesné mechanismy na vysouvání a zasouvání podvozků vojenských letounů, otáčení kulometných věží těžkých bombardérů i k protiletadlovým kulometům, nebo když se zručností sobě vlastní kontrolovali a vyráběli speciální soustruhy, nemluvě již o zvláštních těžkých hácích, sloužících k upevňování děl k tažným vozům. Válečná výroba se v Tomíkově podniku dostávala do takových rozměrů, a takového tempa, že už stará papírna nestačila. Bylo tedy nutno přikročit k bolestnému ale nevyhnutelnému řezu: dále omezit výrobu obuvi a uvolnit v právě dostavěné pětipatrové budově celá čtyři poschodí pro vojenskou produkci.

To vše se odehrávalo v situaci, kdy kromě několika desítek českých a slovenských odborníků nebyly v Batawě k dispozici kvalifikované síly. Vše se dělo za pochodu, tedy i zaškolování místních lidí, kteří byli původně jen lesními nebo zemědělskými dělníky, nebo to byly ženy z domácností. Souběžně se musel Tomík vypořádávat s tím, že neměl ke svému startu to, co obvykle v takovém případě musí být: dostatečně dlouhou dobu přípravy rozběhu rentabilní sériové výroby s patřičným finančním krytím a zárukami. Naštěstí si Tomík získal pro svoji odvalu a mladický elán, s jakými řídil podnik, obdiv i úctu u významné Bank of Montreal, která v oné labilní etapě velkých vydání a nízkých příjmů dala Batatě úvěr.

Tomík si přitom mohl připomenout otcovu glosu, že je třeba si dávat pozor na banky. (Jak známo, T. Baťa zakladatel se s bankami zrovna moc v lásce neměl a vždy dělal vše, aby mohl dělat sám sobě bankéře, což se mu nakonec perfektně podařilo.) Tomíkův tatínek říkával: „S bankami to máte jako s půjčovnou deštníků. Všechny vám milerády nabídnou paraple, když je pěkné počasí a svítí slunce. Avšak jakmile začne pršet, všechny vás o něj přijdou požádat.“ Zakladatelův syn však v Kanadě získal jinou zkušenost. Zjistil, že v této zemi existují i takové bankovní domy, které neváhají zapůjčit deštník i v době deště. Stačí jim poznání, že jej půjčily spolehlivému člověku.

V roce 1940 vrcholily ničivé nálety německé Luftwaffe na britská města. Exploze v Londýně, Coventry a Birminghamu nemohly nebýt slyšet v Batawě. Britské ostrovy, kam každou chvíli hrozil Hitlerův vpád, potřebovaly denně konvoj potravin, surovin, zbraní, munice a dalších zásob o počtu pětadvaceti až třiceti lodí. Jejich pozornost byla přirozeně nejvíce upnuta na Severní Ameriku. Kanada v tomto sehrávala nezastupitelnou roli. Nezapomeňme, že v kanadských loděnicích bylo během tří válečných let spuštěno na vodu asi 500 válečných plavidel, což představovalo 45% všech vojenských lodí, které tvořily ochranný doprovod konvojů do Británie a do Sovětského

svazu. A právě pro tyto doprovodné kanadské lodě bylo nutné urychleně připravit spolehlivé synchronizované protiletadlové kulometry velké ráže. Jejich upevnění na palubě kymácejícího se plavidla v podmínkách, kde se mimořádně dobře daří korozi, nebylo samozřejmě žádnou snadnou záležitostí. Šlo o otáčivou základnu, tedy o velmi složitý mechanismus, složený z několika set součástí, jehož výrobní zadání pečlivě zkoumali odborníci ze samotné britské admirality. Volba nakonec padla na společnost, která se mohla vykázt precizností ve strojírenském detailu, vysokým smyslem pro neustálé zdokonalování původního provedení a mimořádným pracovním tempem. A za takovou byla označena Tomíkova Batawa. Byl to až dosud jeho největší životní úspěch, stejně jako lidí kolem něho.

Synchronizované těžké palubní kulometry, o jejichž hbitou pohyblivost v celém rozsahu 360 stupňů se postaraly mozky a ruce šikovných baťovců z Batawy, si pak na vlnách Atlantiku získávaly stále větší respekt nacistických letců a obdiv spojeneckých námořníků. Hodnoty, které pomohly zachránit před zkázou, jsou morálně nevyčísitelné. V té době také přijíždí na návštěvu Batawy ministr zahraničních věcí Jan Masaryk, který si sem „odskočil“ ze svých jednání v New Yorku. Jeho návštěvu charakterizují dva nezapomenutelné okamžiky. Poprvé, když na shromáždění baťovců hovoří o smyslu boje proti nacistům a za svobodu vlasti dodává: „Můj osobní program? – Já chci domů!“ A podruhé sklízí aplaus, když usedá spolu s Tomíkem Baťou za onen slavný palubní kulomet.

„Tato společnost je v Kanadě první, jež vyrábí otáčivou základnu pro námořní kulometry“, řekl o baťovcích v Batatě viceadmirál Sir A. E. Evans, velitel technické služby britské admirality v Kanadě, když sem přijel 18. září 1941 na inspekci a zároveň položit základní kámen k další rozšířené výstavbě obce. Tento vysoký britský námořní činitel pak řekl: „Jeden z nich bude brzy vystaven v Torontu a brzy jich bude víc k „věnování“ Adolfu Hitlerovi a jeho příteli Mussolinimu. Každý nemůže sloužit v bitevní linii, i kdyby chtěl. Kdyby mužové, sloužící na domácí frontě nevyrobili dost nástrojů, pak nemůžeme kupředu s pocitem bezpečnosti, že porazíme obludu, ohrožující svobodu a demokracii světa.“

Ano, lidé jako prvotřídní strojař a mistr dílny František Hořčíč, nebo gumař Kraváček, který se v rámci válečné výroby rychle překvalifikoval v oceláře a železáře, dílenský mistr Stojan, který sem přijel odevzdávat vysoce kvalitní výkony až z druhého konce kontinuitu, z provincie Alberta a další baťovci z Batawy by jistě v těchto chvílích nejraději svírali v rukou zbraně a byli v oné bitevní linii, o které mluvil viceadmirál. Samotný Tomík najednou uvažoval o vstupu do britského nebo kanadského letectva. Byl přece sportovní pilot. Leč okolnosti chtěly něco jiného. Tomíkovi, poté, co mu bylo uděleno kanadské státní občanství a oznámeno, že je ho zapotřebí tam, kde se organizuje výroba zbraní, navrhli vstup do kanadských ozbrojených sil v důstojnické hodnosti. A tak se poručík Tomáš Baťa junior stal členem slavného a tradicemi ověřeného pluku „Prince Edwarda Hastingse“. V jeho uniformě se pak najednou zasloužil o plynulé a kvalitní zásobování kanadských a spojeneckých vojsk zbraněmi a jejich součástkami, jakož i vojenskou obuví. Mimochodem, byl to právě Tomík Baťa, který velice úspěšně dokázal zorganizovat výrobu vojenských bot pro sovětskou armádu. Když fašisté napadli Sovětský svaz a pronikli hluboko do jeho území, byli to opět baťovci v Batatě, kteří jako předtím ve prospěch britského lidu, tak i nyní prostřednictvím Červeného kříže dobročinnými sbírkami podporovali oběti války. Fakta říkají, že ze všech těchto dobrovolných finančních pomoci věnovali lidé z Batawy právě na podporu fondu pro obyvatele Sovětského svazu až dosud nejvyšší částky. Mělo to prý být asi pětkrát více, než dávali v průměru Kanadčané.

Pro baťovce v Batatě přišlo nejtěžší období na sklonku roku 1941 a v první polovině následujícího roku. Když stáli fašisté v prosinci roku 1941 před branami Moskvy, hodlali současně dosáhnout definitivního obratu na severoafrickém bojišti, kde stály proti sobě spojenecké síly v čele s Brity v Egyptě a německo – italské svazky v Libyi. Na sklonku jedenačtyřicátého roku soustředil maršál Rommel – známý pod přezdívkou „liška pouště“ – na 800 letadel, 300 tanků a 35 tisíc mužů, aby s nimi 21. ledna 1942 vyrazil k hazardnímu útoku proti britské převaze. Výsledek byl takový, že hned v prvních dnech Rommelovy kanóny ráže 88 mm rozbily britské pancěře a celý vývoj nabral takového dramatického spádu, že už 7. února 1942 mohla německo – italská vojska zahájit mohutný nápor, který zahnal spojence o 600 kilometrů na východ k Suezskému průplavu. Pád Egypta se zdál neodvratný a s ním i další pochod fašistů k bohatým zdrojům ropy na Blízkém východě. Když Rommel stál již sto kilometrů před Káhirou, nastal neuvěřitelný obrat. Zapříčinila ho řada faktorů. Od faktu, že se velení nad spojenci ujal znamenitý vojevůdce generál Montgomery, přes nové čerstvé posily až po dostatečné množství tolik potřebného a doslova senzačního „šestiliberního“ protitankového kanónu.

Na skutečnosti, že se Montgomeryho mužům podařilo i díky novému kanónu prorazit koncem října 1942 fašistické pozice u El – Alameinu a vstoupit 13. listopadu 1942 do Tobruku, měli svůj podíl i baťovci z Batawy. Zní to vskutku neuvěřitelně, co všechno dokázali společnými silami Češi, Slováci a Kanadčané v tak malém počtu a v tak malém městečku pro vítězství zbraní spojenců. Je sice pravdou, že ve válečné produkci došlo v nové pětipodlažní budově k takové úpravě, že zde byly zrušeny další dvě obuvnické dílny a na jejich místě byly zřízeny vojenské dílny, takže z dvaceti obuvnických dílen měli nyní „ševci“ v této budově pouze dvě. Avšak faktem také je, že po odchodu celé řady kanadských techniků a dělníků na frontu, tvořily jádro pracovníků kanadské ženy, které spolu s československými instruktory dostaly za úkol připravit sériovou výrobu zapalovačů do oněch „šestiliberních“ protitankových střel.

Od samého začátku přípravy tohoto speciálního výrobku, jehož tolerance byly povolené jen v setinách milimetru, se s velkým vypětím pracovalo v Batatě celou zimu a jaro 1942. Až jednoho červnového dne dostal poručík Thomas Bata, jak byl Tomík v Kanadě označován v oficiální řeči, rozkaz, dosáhnout v červenci zvýšení výroby zapalovačů o celou polovinu. A tak začala v Batatě obrovská bitva, která vešla ve známost jako „bitva o červenec“, při které po 24 hodin denně v nepřetržitém sledu baťovci, sklonění nad soustruhy, vrtačkami, frézkami v potu tváře překonávali všechny rekordy. Zvláštní úctu si zasloužily zejména kanadské dívky a ženy, stejně tak bylo třeba ocenit organizátorskou a technickou práci Čechoslováků Krčka, Navrátila nebo Viklického.

Významného ocenění se velké a obětavé práci baťovců v Batavě za pomoc spojeneckému boji dostalo 5. července 1942. Tehdy se totiž v tomto městečku konala slavnost věnovaná Dni Spojených Národů, na které sklídila obrovský obdiv cvičení žen a mužů ze sokolských jednot krajanů z Toronta a Clevelandu a zejména děti batawských baťovců v nádherných krojích. Jménem kanadské vlády vystoupil s hlavním projevem ministr dolů a přírodních zdrojů T. A. Crerar. Před zástupci kanadských, norských, francouzských a československých vojáků, jakož i místních samosprávních orgánů a stovkami občanů z blízkého i vzdáleného okolí řekl:

„Scéna, jíž se dnes zúčastňujeme a jejíž jsme částí, má svůj původ ve dvou zemích daleko od Kanady – v Anglii a v těch zemích Čech, Moravy a Slovenska, které nyní známe jako Československo.“ A ministr pak dále řekl: „Lidé z Československa přivezli s sebou svoji tradiční zručnost a profesionální odbornost, i jemnou, hluboce zakořeněnou kulturu a vysokou mravní odvahu, jíž obohatili svůj nový domov... Zde v Ka-

nadě vyrostla nová obec Batawa. Zde její občané se stali součástí života své nové země, zde si svou dovedností získali sobě a svým rodinám pověst schopných lidí. Avšak učinili více než to. Jakmile Kanada vstoupila do války, opustili své mírové zájmy, kvůli kterým sem přijeli, a přešli k výrobě zbraní, aby tak pomohli bránit nový domov a pomstili zábor mateřské vlasti. A nejen to. Nejen že překovali své pluhy v meče, ale mnozí z jejich mladých mužů, jejichž krev je československá, se chopili meče a hrdě nosí stejnokroje kanadských ozbrojených sil a služeb.“